

повний зміст курсу «Історія християнства в Україні»:

Частина 1 (36 год)

Тема 1. Предмет і завдання курсу „Історія християнства в Україні“ (2 год)

- концептуальні засади, структура і основні цілі курсу;
- географічні й хронологічні рамки;
- курс „Історія християнства в Україні“ в системі богословських та історичних наук;
- джерела й бібліографія, рекомендована література.

Тема 2. Найдавніше населення та релігійні вірування на території України (2 год)

- первісне населення та археологічні культури;
- духовна культура грецьких міст-колоній та кочових народів Криму й Північного Причорномор'я;
- язичництво східних слов'ян.

Тема 3. Початки християнства в українських землях I – VIII ст. (2 год)

- легендарні свідчення (свв. апп. Андрій та Павло);
- перші християни в Криму і Північному Причорномор'ї (папа Климент, Боспорська і Готська єпархії); християнська археологія;
- впливи християнських сусідів;

Тема 4. Християнство серед східних слов'ян наприкінці VIII – першій пол. X ст. (2 год)

- перші навернення;
- місії (перебування Костянтина-Кирила в Корсуні);
- „Аскольдове хрещення“;
- християнство та інші релігійні вірування на Русі за правління князів Олега й Ігоря;

Тема 5. Запровадження християнства як державної релігії в Київській Русі (4 год)

- внутрішні і зовнішні передумови;
- княгиня Ольга — перша християнська правителька; місія Адальберта;
- особисте навернення князя Володимира;
- хрещення киян, поширення християнства.

Тема 6. Юрисдикційний статус та структура Церкви в Київській Русі (4 год)

- походження першої єпархії;
- Київська митрополія у структурі вселенського християнства;
- стосунки з візантійським Сходом і латинським Заходом після розколу 1054 р., латинники на Русі
- взаємини з державою („Устав св. Володимира“, „Руська Правда“)
- київські митрополити, обрання Іларіона;
- єпархії, духовенство, монашество (Києво-Печерська лавра).

Тема 7. Духовна культура Київської Русі (2 год)

- писемність, богослужбова й богословська література;
- церковна архітектура й малярство;
- християнська етика й народна побожність.

Тема 8. Церква в умовах політичної роздробленості Русі та монголо-татарського завоювання (4 год)

- київські митрополити і князівські міжусобиці;
- обрання Кліма Смолятича;
- перша спроба поділу митрополії;
- Церква в умовах монгольського панування;
- церковна політика галицько-волинських князів; „унія Данила Галицького“;
- перенесення осідку Київської митрополії;
- утворення Галицької та Литовської митрополій;
- культура періоду роздробленості.

Тема 9. Християнство на українських землях під владою Великого князівства Литовського та Корони Польської у другій половині XIV – на початку XV ст. (2 год)

- зміна статусу Руської Церкви із втратою державної незалежності;
- відновлення Казимиром III Галицької митрополії;
- церковні аспекти польсько-литовських уній та особливості релігійної політики у Великому князівстві Литовському і в Короні Польській;
- обрання Григорія Цамблака та його стосунки з Заходом;
- заснування латинських єрархічних структур, міжконфесійні стосунки.

Тема 10. Флорентійська церковна унія 1439 р. та її наслідки для Київської митрополії (2 год)

- участь митрополита Ісидора в соборі;
- сприйняття унії в українсько-білоруських землях;
- реакція у Московщині;
- автокефалія Московської митрополії та її відокремлення від Київської;
- Київська митрополія між Римом і Царгородом, контакти митрополитів Мисаїла і Йосифа Болгаринича з папським престолом;
- ставлення латинської єрархії до християн східного обряду в українсько-білоруських землях.

Тема 11. Кризові явища в Католицькій та Православній Церквах у др. пол. XV – XVI ст. Реформаційні рухи в українських землях (2 год)

- світський патронат і деморалізація єрархії та духовенства;
- занепад християнського Сходу під турецьким пануванням;
- криза на Заході, поширення протестантизму: лютеранство, кальвінізм, антитринітарії;
- Контрреформація і оновлення Католицької Церкви;
- релігійна полеміка.

Тема 12. Берестейська церковна унія 1596 р.: передумови, укладення та історичні наслідки (4 год)

- передумови і причини унії;
- релігійно-культурне відродження кінця XVI ст.;
- концепції унії в середовищі римо-католицької ієрархії та світських магнатів Речі Посполитої у др. пол. XVI ст.;
- собори єпископів;
- „Артикули“ єпископату Київської митрополії щодо унії з Римом;
- укладення унії в Римі й Бересті та її історичні наслідки.

Тема 13. Унія і православ'я в українських землях пер. пол. XVII ст. (4 год)

- протистояння навколо унії після соборів у Бересті;
- богословська полеміка, сеймові та судові конфлікти
- висвячення паралельної єрархії 1620 р.
- ескалація конфлікту, вбивство Йосафата (Кунцевича), спроби „поєднання Русі з Руссю“;
- „Пункти примирення“ 1632 р.: остаточний поділ Київської митрополії;
- внутрішній розвиток Унійної Церкви;
- Православна Церква в часи Петра (Могили);
- розвиток духовної культури.

Частина 2 (34 год)

Тема 14. Православна Київська митрополія в умовах Визвольної війни українського народу середини XVII ст. й Гетьманщини (4 год)

- конфесійний чинник у повстанні під проводом Богдана Хмельницького;
- православ'я та унія в часи Руїни;
- обмеження російським урядом автономії Української держави й Церкви;
- підпорядкування Київської православної митрополії Московському патріархатові;
- „малоруські“ впливи на Московську Церкву;

— „козацьке бароко“.

Тема 15. Унійна Церква на Правобережжі та західноукраїнських землях у др. пол. XVII - XVIII ст. (4 год)

- унія на Закарпатті;
- приєднання до унії Перемиської, Львівської та Луцької єпархій;
- догматичні, літургійно-обрядові та юрисдикційно-канонічні рішення Замойського собору 1720 р.;
- запровадження соборових рішень;
- взаємини з латинською єрархією і латинізація в Унійній Церкві.

Тема 16. Церковна політика російського самодержавства на українських землях у XVIII - XIX ст. (2 год)

- русифікація українського православ'я;
- „малоруський“ чинник у формуванні „синодальне православ'я“;
- політика царизму щодо ліквідації унії після поділів Речі Посполитої;
- „українофільство“ в середовищі православного духовенства;
- поява новітніх протестантських течій в Україні.

Тема 17. Релігійне життя на українських землях в Австрійській монархії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. (2 год)

- Мукачівська єпархія і Ужгородська унія 1646 р.
- юридична рівноправність, взаємини між римо-, греко- і вірмено-католиками в Галичині;
- богословська освіта;
- „йосифінізм“;
- відновлення Галицької митрополії;
- Православна Церква на Буковині.

Тема 18. Церква і український національний рух в імперії Габсбургів у др. пол. XIX - на поч XX ст. (2 год)

- культурно-національне відродження, „Руська трійця“;
- революція 1848-1849 рр., Головна Руська Рада;
- обрядовий рух серед греко-католиків;
- особливості етно-конфесійної самоідентифікації в Галичині, Буковині й на Закарпатті;
- митрополит Андрей Шептицький;

Тема 19. Церковне життя в Україні за часів Першої світової війни та відродження української державності (2 год)

- роль Греко-Католицької Церкви в консолідації українського громадського й політичного життя;
- міжнаціональні та міжконфесійні стосунки;
- релігійна політика Центральної Ради, Гетьманату і Директорії;
- автокефальний рух.

Тема 20. Релігійна політика радянської влади та атеїстична пропаганда в Україні у 20- 30-х рр. XX ст. (2 год)

- Церква і революція;
- релігійні аспекти „українізації“, утворення Української Автокефальної Православної Церкви;
- політика „войовничого атеїзму“: ідеологічні засади, законодавча база, практична реалізація.

Тема 21. Особливості релігійного життя на українських землях у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини й Угорщини та серед українців діаспори у 20-30-х рр. XX ст. (2 год)

Тема 22. Українські Церкви під час Другої світової війни (2 год)

- УГКЦ в умовах радянської (1939-1941) та німецької (1941-1944) окупації;

- Українська Автономна та Українська Автокефальна Православні Церкви;
- зміна в стосунках між радянською владою і Російською Православною Церквою.

Тема 23. Релігійна політика сталінського режиму після Другої світової війни, насильницька ліквідація УГКЦ в Галичині та на Закарпатті (4 год)

- спроби нового *modus vivendi* ;
- плани влади та позиція РПЦ щодо греко-католиків;
- „Ініціативна група“ та Львівський псевдо-собор;
- особливості ліквідації унії на Закарпатті;
- „православізація“ греко-католиків;
- репресії та обмеження діяльності римо-католиків і протестантів.

Тема 24. Становище Церкви і релігії в Радянській Україні у 50-80-х рр. (2 год)

- „Хрущовська відлига“ і посилення атеїстичної пропаганди;
- УГКЦ в підпіллі;
- свобода сумління і дисидентський рух.

Тема 25. Українські Церкви в діаспорі (2 год)

- формування територіально-єрархічних структур;
- міжконфесійні взаємини;
- пов'язаність з „історичною батьківщиною“ та асиміляційні процеси;

Тема 26. Відродження церковно-релігійного життя в умовах демократизації та державної незалежності України; сучасні міжконфесійні стосунки (4 год)

- нова релігійна політика М. Горбачова та Української держави;
- легалізація УГКЦ і активізація діяльності РКЦ, еволюція УПЦ, утворення УАПЦ та УПЦ Київського патріархату;
- особливості розвитку протестантських Церков;
- нові релігійні течії та рухи;
- міжконфесійні конфлікти;
- спроби порозуміння.

Література

Підручники:

Мудрий, Софрон. Нарис історії Церкви в Україні, Івано-Франківськ 1999

Федорів, Юрій. Історія Церкви в Україні, Люблін 1991.

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Узагальнюючі праці й монографії

Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті. Матеріали Четвертих «Берестейських читань». Львів, Луцьк, Київ, 2-6 жовтня 1995 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1997.

Великий, Атаназій Г. З літопису Християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану: у 9-и т., Рим 1969-1977.

Власовський, Іван. Нарис історії Української Православної Церкви: у 4-х т., 5-и кн., Нью-Йорк 1955-1966 (передрук: Київ 1998).

Грицак, Ярослав. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст., Київ 1997.

Грушевський, Михайло. Історія України-Руси: в 11-и т., 12-и кн. Київ 1992-1998.

Грушевський Михайло, Левицький Орест. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI-XVIII вв., Львів 1991.

Гудзяк, Борис. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / перекл. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія, Львів 2000.

Дмитриев, Михаил В. Православие и Реформация: реформационные движения в восточнославянских землях Речи Посполитой во второй половине XVI в., Москва 1990.

Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті. Матеріали Других

«Берестейських читань». Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1-6 лютого 1995 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1996.

Історичний контекст, укладення Берестейської унії та перше поунійне покоління. Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1-6 жовтня 1994 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1995.

Лужницький, Григор. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филадельфія 1954.

Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви: у 12-и т., Санкт-Петербург 1857-1883 (перевид.: кн. 1-7, Москва 1994-1996).

Пащенко, Володимир. Православ'я в новітній історії України. Полтава 1997.

Стахів, Матвій. Христова Церква в Україні, 988 - 1596. Львів 1993.

Ульяновський, Василь І. Історія церкви та релігійної думки в Україні, кн. 2: Середина XV – кінець XVI століття, Київ 1994.

Чубатий, Микола. Історія християнства на Русі-Україні: у 2-х т., Рим–Нью Йорк 1965, 1976.

Яковенко, Наталя М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.

Ammann, Albert M. Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte, Wien 1950 [італійський переклад опубліковано раніше: Storia della Chiesa russa e dei paesi limitrofi, Torino 1948].

Chodyncki, Kazimierz. KorciЧe prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny. 1370-1632, Warszawa 1934.

Chrześcijaństwo w Polsce / ред. Jerzy KСoczowski, Lublin 1980; поширене італійське видання: Storia del Cristianesimo in Polonia, Bologna 1980; переглянуте й доповнене французьке видання: Histoire religieuse de la Pologne, Paris 1987.

Hryniewicz, Wacław. PrzeszCor√ zostawi√ Bogu. Unia i uniatyzm w perspektywie ekumenicznej, Opole 1995; український переклад: Вацлав Гриневич, Минуле залишити Богові. Унія та уніатизм в екуменічній перспективі / перекл. Олег Дудич, Львів 1998.

KСoczowski, Jerzy. Dzieje chrześcijaństwa polskiego: у 2-х т., Paris 1987.

Patrylo, Isidorus I. Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicienses (attentis praescriptis Motu Proprio «Cleri sanctitati»), Romae 1962 [= ЗЧСВВ, сер. 2, сек. 1, т. 16].

Podskalsky, Gerhard. Christentum und theologische Literatur in der Kiever RusГ (988-1237), MЯnchen 1982; російський переклад цієї праці доповнений новішою бібліографією та примітками від перекладача й редактора: Герхард Подскальський, Християнство и богословская литература в Киевской Руси (988-1237 гг.), Санкт-Петербург 1996 [= Subsidia Byzantinorossica 1].

Senyk, Sophia. A History of the Church in Ukraine, т. 1: To the End of the Thirteenth Century, Rome 1993 [= Orientalia Christiana Analecta 243].

Stasiw, Myron. Metropolia Haliciensis (Eius historia et iuridica forma): 2-е вид., Romae 1960 [= AOSBM, сер. 2, сек. 1, т. 12].

bevLenko, Ihor. Ukraine Between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century, Edmonton 1996.

семінарські заняття:

Тема 1. Початки християнства в українських землях (2 год)

1. Дохристиянські релігійні вірування східних слов'ян.
2. Легендарні та документальні свідчення про перших християн.
3. „Аскольдове хрещення“ та поширення християнства на Русі за правління князів Олега й Ігоря.
4. Княгиня Ольга — перша християнська правителька

Література

Повість минулих літ // Літопис Руський (за Іпатським списком), Київ 1989.

Баран В. Д. Давні слов'яни, Київ 1998 [= Україна крізь віки 3].

Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі, Київ 1988.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 1, Київ 1998.

Голубинский Е. Е. История Русской Церкви, т. 1, Москва 1901.
Грушевський М. Історія України-Руси, т. 1, Київ 1992.
Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви, т. 1, Москва 1994
Нагаєвський І. Кирило-Методіївське християнство в Русі Україні, Рим 1954
Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси, Москва 1987.
Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // ЗЧСВВ 4 (1931) 1-160.
Фроянов И. Я. Исторические условия крещения Руси, Ленинград 1988.
Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні:, т. 1, Рим – Нью Йорк 1965.
Senyk S. A History of the Church in Ukraine, т. 1: To the End of the Thirteenth Century, Rome 1993 [= Orientalia Christiana Analecta 243].

Тема 2. Запровадження християнства як державної релігії в Київській Русі (4 год)

Перше заняття

1. Внутрішні та зовнішні передумови Хрещення Русі.
2. Особисте навернення князя Володимира Великого.
3. Хрещення киян і поширення християнства в державі.
4. Походження першої єпархії.

Друге заняття

1. Київська митрополія у структурі вселенського християнства.
2. Церковно-державні взаємини.
3. Київські митрополити, обрання Іларіона.
4. Єпархії, духовенство, монашество.

Література

Повість минулих літ // Літопис Руський (за Іпатським списком), Київ 1989.
Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 1, Київ 1998.
Голубинский Е. Е. История Русской Церкви, т. 1, Москва 1901.
Грушевський М. Історія України-Руси, т. 1, Київ 1992.
Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви, т. 1-2, Москва 1994
Назарко І. Святий Володимир Великий, Володар і Христитель Русі-України (960-1015), Рим 1954.
Подскальский Г. Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988-1237 гг.), Санкт-Петербург 1996 [= Subsidia Byzantinorossica 1].
Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси / Ред. Г.Г. Литаврин. – Москва, 1988.
Приселков М. Д. Очерки по церковно-политической истории Киевской Руси X–XII вв., Санкт-Петербург 1913.
Прицак О. Походження Русі, Київ 1997.
Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь, Київ 1998 [= Україна крізь віки 4].
Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // ЗЧСВВ 4 (1931) 1-160.
Фроянов И. Я. Исторические условия крещения Руси, Ленинград 1988.
Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні:, т. 1, Рим – Нью Йорк 1965.
Щапов Я. Н. Формирование и развитие церковной организации на Руси X–XII вв., Москва 1986.
Щапов Я. Н. Государство и Церковь Древней Руси X–XIII вв., Москва 1989.
Senyk S. A History of the Church in Ukraine, т. 1: To the End of the Thirteenth Century, Rome 1993 [= Orientalia Christiana Analecta 243].
bevLenko I. Ukraine Between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century, Edmonton 1996.

Тема 3. Духовна спадщина Київської Русі (2 год)

1. Писемність, богослужбова й богословська література.
2. Церковна архітектура й малярство.
3. Християнська етика й народна побожність.
4. Особливості київського християнства

Література

- Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 1, Київ 1998.
Грушевський М. Історія України-Руси, т. 1-2, Київ 1992.
Лазарев В. Н. Древнерусские мозаики и фрески, Москва 1973.
Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви, т. 1-2, Москва 1994
Овсійчук В. Українське малярство Х–ХVIII століть. Проблеми кольору, Львів 1996.
Подскальський Г. Християнство и богословская литература в Киевской Руси (988-1237 гг.), Санкт-Петербург 1996 [= Subsidia Byzantinogossica 1].
Русь между Востоком и Западом; культура и общество Х–ХVII вв. Зарубежные и советские исследования, ч. 1, Москва 1991.
Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // ЗЧСВВ 4 (1931) 1-160.
Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні., т. 1, Рим – Нью Йорк 1965.
Senyk S. A History of the Church in Ukraine, т. 1: To the End of the Thirteenth Century, Rome 1993 [= Orientalia Christiana Analecta 243].
бевLenko I. Ukraine Between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century, Edmonton 1996.

Тема 4. Церква в умовах політичної роздробленості Русі та монголо-татарського завоювання (2 год)

1. Церковна ієрархія та князівські міжусобиці.
2. Наслідки монголо-татарського панування для церковного життя.
3. Церковна політика галицько-волинських князів, „унія Данила Галицького“;
4. Перенесення осідку Київської митрополії та утворення Галицької.

Література

- Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 1, Київ 1998.
Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст., Львів 1996.
Грушевський М. Історія України-Руси, т. 2-3, Київ 1992-1993.
Гудзяк, Борис. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / перекл. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія, Львів 2000.
Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь, Київ 1998 [= Україна крізь віки 5].
Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви, т. 2-3, Москва 1994
Назарко І. Галицька митрополія // ЗЧСВВ 3(9) (1958) 173-189.
Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // ЗЧСВВ 4 (1931) 1-160.
Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні., т. 1, Рим – Нью Йорк 1965.
Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.
Ostrowski, Donald. Why Did the Metropolitan Move from Kiev to Vladimir in the Thirteenth Century? // California Slavic Studies 16 (1993) 83-101.
Pelenski J. The Origins of the Muscovite Ecclesiastical Claims to the Kievan Inheritance // Le Origini e lo sviluppo della christianità Slavobizantina / ред. S. W. lwierkosz-Levant, Roma 1992, с. 213-226.
Pliguzov A. On the Title “Metropolitan of Kiev and All Rus” // Harvard Ukrainian Studies 15 (1991) 340-353.
Pritsak O. Kiev and All of Rus’: The Fate of a Sacral Idea // Harvard Ukrainian Studies 10 (1986) 279-300.
Senyk S. A History of the Church in Ukraine, т. 1: To the End of the Thirteenth Century, Rome 1993 [= Orientalia Christiana Analecta 243].

Тема 5. Християнство на українських землях під владою Великого князівства Литовського та Корони Польської у другій половині XIV– на початку XV ст. (2 год)

1. Зміна статусу Руської Церкви та особливості релігійної політики у Великому князівстві Литовському і в Короні Польській.
2. Спроби поділу Київської митрополії та відокремлення Московської Церкви.
3. Заснування латинських ієрархічних структур на українських землях, міжконфесійні стосунки.

Література

- Беднов В. А. Православная церковь в Польше и Литве по «Volumina legum», Екатеринбург 1908.
- Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 1, Київ 1998.
- Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст., Львів 1996.
- Грушевський М. Історія України-Руси, т. 4-5, Київ 1993-1994.
- Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / перекл. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія, Львів 2000.
- Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації, Київ 2000.
- Кочан Н. Флорентійська унія і Київська митрополія: до характеристики розвитку та втілення ідеї унії церков // УІЖ 1 (1996) 28-44
- Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви, т. 4, Москва 1995
- Назарко І. Галицька митрополія // ЗЧСВВ 3(9) (1958) 173-189.
- Русина О. В. Україна під татарами і Литвою, Київ 1998 [= Україна крізь віки 6].
- Томашівський, Стефан. Вступ до історії Церкви на Україні // ЗЧСВВ 4 (1931) 1-160.
- Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні, т. 2, Рим – Нью Йорк 1976.
- Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.
- Chodyncki K. KorciCЄ prawosŁawny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny. 1370-1632, Warszawa 1934.
- Halecki O. Od unii florenckiej do unii brzeskiej / перекл. Anna Niklewicz, Lublin 1997: у 2-х т. [= Biblioteka Europy erodkowo-Wschodniej 4].

Тема 6. Реформація і Контрреформація в українських землях у др. пол. XV – XVI ст. (2 год)

1. Поширення протестантських ідей та рухів
2. Контрреформація і оновлення Католицької Церкви.
3. Релігійна полеміка.

Література

- Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і поч. XVII в. / ред. Кирило Студинський, т. 1, Львів 1906 [= Пам'ятки українсько-руської мови і літератури 5].
- Памятники полемической литературы в Западной Руси / ред. Петр Гильтебрант: у 3-х кн., Санкт-Петербург 1878-1903 [= РИБ 4, 7, 19].
- Возняк М. Історія української літератури, Львів 1992.
- Берестейська унія і українська культура XVII століття. Матеріали Третіх «Берестейських читань». Львів, Київ, Харків, 20-23 червня 1994 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1996. Грушевський М. Історія України-Руси, т. 5-6, Київ 1994-1995.
- Грушевський М. Історія України-Руси, т. 5-6, Київ 1994-1995.
- Грушевський М., Левицький О. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI–XVIII вв., Львів 1991.
- Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / перекл. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія, Львів 2000.
- Дмитриев М. В. Православие и Реформация: реформационные движения в восточнославянских землях Речи Посполитой во второй половине XVI в., Москва 1990.
- Плохий С. Н. Папство и Украина. Политика римской курии на украинских землях в XVI–XVII вв., Киев 1989.
- Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні, кн. 2: Середина XV – кінець XVI століття, Київ 1994.
- Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.
- Chodyncki K. KorciCЄ prawosŁawny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny. 1370-1632, Warszawa 1934.
- Halecki O. Od unii florenckiej do unii brzeskiej / перекл. Anna Niklewicz, Lublin 1997: у 2-х т. [= Biblioteka Europy erodkowo-Wschodniej 4].
- Kosman M. Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Ksi•stwie Litewskim w r•wietle propagandy wyznaniowej, WrocŁaw 1973.
- Tazbir J. Reformacja w Polsce, Warszawa 1991.

Тема 7. Берестейська церковна унія 1596 р.: передумови, укладення та історичні наслідки (4 год)

Перше заняття

1. Кризові явища в Київській митрополії в др. пол. XVI ст..
2. Українсько-білоруське релігійно-культурне відродження
3. Взаємини руської єрархії та мирян із грецьким Сходом.
4. Концепції унії в середовищі римо-католицької ієрархії та світських магнатів Речі Посполитої.

Друге заняття

1. Собори єпископату Київської митрополії: програма реформ
2. „Артикули“ руської єрархії щодо унії з Римом.
3. Укладення унії в Римі й Бересті.
4. Історичні наслідки Берестейської унії.

Література

Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600) / ред. Athanasius G. Welykuj, (далі – DUB), Romae 1970, № 41-42, с. 61-75.

Monumenta Confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis: у 2-х т. / ред. Wladimirus Milkowicz, Leopoli 1895-1896.

Основні документи Берестейської унії / упор. Порфірій Підручний // ЗЧСВВ 15 (1996) 15-46 [передрук окремою брошурою: Львів 1996].

Дмитриев М. В.; Флоря Б. Н.; Яковенко С. Г. Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белорусии в конце XVI – начале XVII в., ч. 1: Брестская уния 1596 г. Исторические причины, Москва 1996.

Дмитриев М. В.; Заборовский Л. В.; Турилов А. А.; Флоря Б. Н.; Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белорусии в конце XVI – начале XVII в., ч. 2: Брестская уния 1596 г. Исторические последствия, Москва 1999.

Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / перекл. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія, Львів 2000.

Ісаєвич Я Д Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст., Київ 1966.

Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні, Львів 1975 (2-е вид.: Львів 1983).

Історичний контекст, укладення Берестейської унії та перше поунійне покоління. Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1-6 жовтня 1994 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1995.

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1. Грушевський М., Левицький О. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI–XVIII вв., Львів 1991.

Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636), Київ 1990.

Стахів М. Христова Церква в Україні, 988 - 1596. Львів 1993.

Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні, кн. 2: Середина XV – кінець XVI століття, Київ 1994.

Хома І. Київська митрополія напередодні Берестя // Богословія 40 (1976) 5-75; та передрук у його ж книзі: Київська митрополія в Берестейському періоді, Рим 1979.

Nalecki O. Od unii florenckiej do unii brzeskiej / перекл. Anna Niklewicz, Lublin 1997: у 2-х т. [= Biblioteka Europy erodkowo-Wschodniej 4].

Тема 8. Унія та православ'я в українських землях пер. пол. XVII ст. (2 год)

1. Унійна Церква після соборів у Бересті: протистояння з православними
2. Висвячення паралельної єрархії 1620 р. та легалізація Православної Церкви в Речі Посполитій.
3. Спроби „поєднання Русі з Руссю“: ідея Київського патріархату
4. Православна Церква в часи митрополитства Петра Могили.

Література

Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті. Матеріали Четвертих

«Берестейських читань». Львів, Луцьк, Київ, 2-6 жовтня 1995 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1997.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 2, Київ 1998.

Голубев С.Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники: Опыт церковно-исторического исследования: в 2-х тт.– Киев, 1883-1898.

Гриневич В. Минуле залишити Богові. Унія та уніатизм в екуменічній перспективі / перекл. Олег Дудич, Львів 1998.

Дмитриев М. В.; Заборовский Л. В.; Турилов А. А.; Флоря Б. Н.; Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белорусии в конце XVI – начале XVII в., ч. 2: Брестская уния 1596 г. Исторические последствия, Москва 1999.

Жукович П. Н. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1609 г.), Санкт-Петербург 1901.

Жуковский А. Петро Могила і питання єдності церков.– Париж, 1969 (= Ukrainian Free University Series: Monographs, 17).

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филядельфія 1954.Хижняк З. Києво-Могилянська академія: 2-е вид.– Київ, 1981.

Флоровский, Георгий. Пути русского богословия, Париж 1937

Яковенко, Наталя М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.

Frick D. A. Meletij Smotryc'kyj, Cambridge (Mass.) 1995.

Krajcar J. The Ruthenian Patriarchate — Some Remarks on the Project for its Establishment in the 17th Century // Orientalia Christiana Periodica.– 1960.– Vol. 30.– No. 1-2.– P. 65-84.

Тема 9. Православна Київська митрополія в умовах Визвольної війни українського народу середини XVII ст. й Гетьманщини (2 год)

1. Конфесійний чинник у повстанні під проводом Богдана Хмельницького.
2. Православна та унійна митрополії в часи Руїни й Гетьманщини.
3. Підпорядкування Київської православної митрополії Московському патріархатові.
4. „Козацьке бароко“ та „малоруські“ впливи на Московську Церкву.

Література

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 2, Київ 1998.

Гуржій О.І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна, Київ 1999 [= Україна крізь віки 8].

Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті. Матеріали Других «Берестейських читань». Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1-6 лютого 1995 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1996.

Історичний контекст, укладення Берестейської унії та перше поунійне покоління. Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1-6 жовтня 1994 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1995.

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Липинський В. Релігія і Церква в історії України, Львів 1933

Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филядельфія 1954.

Огієнко І. Українська культура, Київ 1991

Хижняк З. Києво-Могилянська академія: 2-е вид.– Київ, 1981.

Яковенко, Наталя М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.

Тема 10. Унійна Церква на Правобережжі та західноукраїнських землях у др. пол. XVII - XVIII ст. (2 год)

1. Унія на Закарпатті.
2. Приєднання до унії Перемиської, Львівської та Луцької епархій.
3. Замойський собор 1720 р. та запровадження його рішень.
4. Взаємини з латинською єрархією і латинізація в Унійній Церкві.

Література

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.
Крижанівський О. Церква в соціально-економічному розвитку Правобережної України, Київ 1991.

Липинський В. Релігія і Церква в історії України, Львів 1933

Лужницький, Григор. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филядельфія 1954.

Терниста дорога до єдності: До 350-річчя Ужгородської Унії / під ред о. Ю. Сабова, Ужгород 1995.

Яковенко, Наталя М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.

Sysyn, Frank E. Between Poland and the Ukraine: The Dillemma of Adam Kysil, 1600-1653, Cambridge (Mass.) 1985.

Тема 11. Церковна політика російського самодержавства на українських землях у XVIII - XIX ст. (2 год)

1. Русифікація української православної традиції та „синодальне православ'я“ в Україні
2. Політика царизму щодо римо-католиків і уніатів.
3. Поява новітніх протестантських течій в Україні.

Література

Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.), Львів 1996.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 3, Київ 1998.

Дорошенко Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу, Берлін 1940.

Жилок С. Російська православна Церква на Волині (1793-1917), Житомир 1996.

Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760-1830, Київ 1996.

Лужницький, Григор. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филядельфія 1954.

Огієнко І. Українська Церква: у 2-х т., Прага 1942.

Likowski E. Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku, Poznań 1880.

Тема 12. Релігійне життя на українських землях в Австрійській монархії наприкінці XVIII – на поч XX ст. (2 год)

1. Церковні реформи Габсбургів та відновлення Галицької митрополії.
2. Греко-католицька єрархія і духовенство в культурно-національному та суспільно-політичному житті галицьких українців
3. Митрополит Андрей Шептицький.
4. Особливості церковного життя та національно-релігійних стосунків на Буковині та Закарпатті.

Література

Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.), Львів 1996.

Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.), Ужгород 1997

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Когутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. - 1939 р.) Івано-Франківськ 1993.

Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филядельфія 1954.

Студинський К. Львівська духовна семінарія в часах Маркіяна Шашкевича (1829-43) / Збірник філолог. секції НТШ. —Львів, 1916. —Т.16-17.

Щурат В. На досвітку нової доби. Статті й замітки до історії відродження Галицької України. —Львів, 1919.

Narasiewicz M. Annales Ecclesiae Ruthenae, Leopoli 1862.

Korczyk A. Die Griechisch-katholische Kirche in Galizien // Osteuropa-Institut in Breslau, Quellen und Studien. Leipzig; Berlin, 1921.

PeCesz J. Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von der Kltesten Zeiten bis auf die Gegenwart . —Wien, 1880. —B.2: Von der Wiederherrschstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879).

Тема 14. Православна Церква та інші релігійні громади в Україні в умовах революції та встановлення радянської влади у 20- 30-х рр. ХХ ст. (2 год)

1. Церковне життя в Україні за часів Першої світової війни та відродження української державності.
2. Релігійні аспекти „українізації“, утворення Української Автокефальної Православної Церкви.
3. Політика „войовничого атеїзму“: ідеологічні засади, законодавча база, практична реалізація.

Література

Андрусишин Б. Церква в Українській державі. 1917-1920 рр. (Доба Директорії УНР), Київ 1997.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 4, ч. 1, Київ 1998.

Дорошенко Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу, Берлін 1940.

Зінченко А. Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського, Київ 1994.

Лотоцький О. Автокефалия: у 2-х т., Варшава 1925.

Огієнко І. Українська Церква: у 2-х т., Прага 1942.

Пащенко, Володимир. Православ'я в новітній історії України. Полтава 1997.

Реєнт О. П., Лисенко О. Є. Українська національна ідея і християнство. Київ 1997.

Роод В. Рим и Москва. Отношения между Святым Престолом и Россией/Советским Союзом в период от Октябрьской революции 1917 г. до 1 декабря 1989 г. / перекл. Юрия Авакумова, Львів 1995

Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр., Київ 1999 [= Україна крізь віки 15].

Ульяновський В. І. Церква в Українській державі. 1917-1920 рр. (Доба Української Центральної Ради), Київ 1997.

Ульяновський В. І. Церква в Українській державі. 1917-1920 рр. (Доба Гетьманату Павла Скоропадського), Київ 1997.

Тема 15. Українські Церкви за межами Радянської України у 20-30-х рр. ХХ ст. та під час Другої світової війни (2 год).

1. Особливості релігійного життя на українських землях у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини й Угорщини та серед українців діаспори.
2. Приєднання Західної України до складу СРСР та зміни у становищі християнських Церков у 1939-1941 рр.
3. Релігійне життя християн в Україні в умовах німецької окупації (1941-1944).

Література

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви, т. 4, ч. 2, Київ 1998.

Волошин Ю. Українська Автокефальна Православна Церква (1941-1944) (короткий історичний довідник). Полтава 1999.

Коваль М. В. Україна в Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.), Київ 1999 [= Україна крізь віки 12].

Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филядельфія 1954.

Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. Полтава 1997.

Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі, Київ 1999 [= Україна крізь віки 15].

Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХ століття (історико-політичний аспект), Луцьк 1995.

Тема 16. Релігійна політика радянської влади після Другої світової війни(2 год).

1. Зміни в стосунках між радянською владою і Російською Православною Церквою під час Другої світової війни.
2. Насильницька ліквідація УГКЦ в Галичині.
3. Особливості ліквідації унії на Закарпатті та на українських землях за межами СРСР.
4. УГКЦ в підпіллі та боротьба за релігійну свободу.

Література

Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.), Київ 1999 [= Україна крізь віки 13].

Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2-х кн., Київ 1994.

Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах // Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. Полтава 1997.

Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХ століття (історико-політичний аспект), Луцьк 1995.

Тема 17. Відродження церковно-релігійного життя в умовах демократизації та державної незалежності України(2 год)

1. Нова релігійна політика М. Горбачова: легалізація греко-католиків, відновлення римо-католицьких єрархічних структур та автокефальні тенденції в православ'ї
2. Міжконфесійні стосунки в незалежній Україні.
3. Особливості розвитку сучасних протестантських Церков і нові релігійні течії та рухи.
4. Перспективи церковно-державних та екуменічних взаємин.

Література

Агенція релігійної інформфції

Людина і світ (місячник)

Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах // Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Знаки часу: до проблеми порозуміння між Церквами / упор. Зиновій Антонюк та Мирослав Маринович, Київ 1999.

Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.), Київ 2000 [= Україна крізь віки 14].

Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988-1998 рр.), Тернопіль 1999.

Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози, Київ 1994.

Література

Підручники:

Мудрий, Софрон. Нарис історії Церкви в Україні, Івано-Франківськ 1999

Федорів, Юрій. Історія Церкви в Україні, Люблін 1991.

Ковчег. Збірник статей з церковної історії / ред. Я. Грицак та Б. Гудзяк, Львів 1993, ч. 1.

Узагальнюючі праці й монографії

Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті. Матеріали Четвертих «Берестейських читань». Львів, Луцьк, Київ, 2-6 жовтня 1995 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1997.

Великий, Атаназій Г. З літопису Християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану: у 9-и т., Рим 1969-1977.

Власовський, Іван. Нарис історії Української Православної Церкви: у 4-х т., 5-и кн., Нью-Йорк 1955-1966 (передрук: Київ 1998).

Грицак, Ярослав. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX

ст., Київ 1997.

Грушевський, Михайло. Історія України-Руси: в 11-и т., 12-и кн. Київ 1992-1998.

Грушевський Михайло, Левицький Орест. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI–XVIII вв., Львів 1991.

Гудзяк, Борис. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / перекл. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія, Львів 2000.

Дмитриев, Михаил В. Православие и Реформация: реформационные движения в восточнославянских землях Речи Посполитой во второй половине XVI в., Москва 1990.

Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті. Матеріали Других «Берестейських читань». Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1-6 лютого 1995 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1996.

Історичний контекст, укладення Берестейської унії та перше поунійне покоління. Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1-6 жовтня 1994 р. / ред. Борис Гудзяк, співред. Олег Турій, Львів 1995.

Лужницький, Григор. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви, Филадельфія 1954.

Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской церкви: у 12-и т., Санкт-Петербург 1857-1883 (перевид.: кн. 1-7, Москва 1994-1996).

Пащенко, Володимир. Православ'я в новітній історії України. Полтава 1997.

Стахів, Матвій. Христова Церква в Україні, 988 - 1596. Львів 1993.

Ульяновський, Василь І. Історія церкви та релігійної думки в Україні, кн. 2: Середина XV – кінець XVI століття, Київ 1994.

Чубатий, Микола. Історія християнства на Русі-Україні: у 2-х т., Рим–Нью Йорк 1965, 1976.

Яковенко, Наталя М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст., Київ 1997.

Ammann, Albert M. Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte, Wien 1950 [італійський переклад опубліковано раніше: Storia della Chiesa russa e dei paesi limitrofi, Torino 1948].

Chodyncki, Kazimierz. KorciЧЄ prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny. 1370-1632, Warszawa 1934.

Chrzescijafstwo w Polsce / ред. Jerzy KСoczowski, Lublin 1980; поширене італійське видання: Storia del Cristianesimo in Polonia, Bologna 1980; переглянуте й доповнене французьке видання: Histoire religieuse de la Pologne, Paris 1987.

Hryniewicz, Wacław. PrzeszЄor√ zostawi√ Bogu. Unia i uniatyzm w perspektywie ekumenicznej, Opole 1995; український переклад: Вацлав Гриневич, Минуле залишити Богові. Унія та уніатизм в екуменічній перспективі / перекл. Олег Дудич, Львів 1998.

KСoczowski, Jerzy. Dzieje chrzeжcijafstwa polskiego: у 2-х т., Paris 1987.

Patrylo, Isidorus I. Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicienses (attentis praescriptis Motu Proprio «Cleri sanctitati»), Romae 1962 [= ЗЧСВВ, сер. 2, сек. 1, т. 16].

Podskalsky, Gerhard. Christentum und theologische Literatur in der Kiever RusГ (988-1237), MЯnchen 1982; російський переклад цієї праці доповнений новішою бібліографією та примітками від перекладача й редактора: Герхард Подскальський, Християнство и богословская литература в Киевской Руси (988-1237 гг.), Санкт-Петербург 1996 [= Subsidia Byzantinorossica 1].

Senyk, Sophia. A History of the Church in Ukraine, т. 1: To the End of the Thirteenth Century, Rome 1993 [= Orientalia Christiana Analecta 243].

Stasiw, Myron. Metropolia Haliciensis (Eius historia et iuridica forma): 2-е вид., Romae 1960 [= AOSBM, сер. 2, сек. 1, т. 12].

бевLenko, Ihor. Ukraine Between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Centuty, Edmonton 1996.